

Mülkiyet Hakkının Türk Anayasa Tarihi İçerisindeki Süreci¹

Erkam Birsenoğlu²

Özet

Mülkiyet, insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir kavramdır. İlkel topluluklarda toprak, su ve doğal kaynaklar ortak mülkiyet kapsamındayken, eşyalar (araçlar ve silahlar) basit mülkiyet formları olarak değerlendirilmiştir. Antik Yunan’da kolektif mülkiyet anlayışının aile mülkiyetine evrildiği görülmektedir. Tarımın gelişmesi, mübadele edilecek meta sayısının artması ve ticaretin ilerlemesiyle taşınabilir servet önem kazanmaya başlamıştır. Roma’da ise başlangıçta aile mülkiyeti hâkimken, zamanla özel mülkiyet anlayışının geliştiği görülmektedir.

Günümüzde kabul edilen mülkiyet anlayışı, toplumsal mülkiyete karşı çıkmakla birlikte, mülkiyet sahibine mutlak bir hak tanıyarak dilediği gibi kullanma özgürlüğü sunan kapitalist mülkiyet anlayışına da karşıdır. Sosyal fonksiyona sahip mülkiyet, sosyal amaçlarla sınırlandırılabilen nispi bir hak niteliğindedir. Anayasa’nın 35. maddesinin üçüncü fıkrasında, mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı biçimde kullanılamayacağı belirtilerek mülk sahibine pozitif yükümlülükler getirilmiştir. Ancak, mülkiyet hakkının sınırlandırılmasında yalnızca kamu yararı yeterli değildir; bu sınırlandırmanın yasayla yapılması gerektiği de ifade edilmiştir. Ayrıca, yargı kararlarında ‘hakkın özü’ kavramının daha kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği görülmektedir.

1. Giriş

Mülkiyet kavramı Latince “propius” (kendi) ile Fransızca “propre” (kendine özgü, özel) kelimelerinin anlamca birleşmesiyle oluşmuştur. Roma hukuk sisteminde milattan önce V. yüzyılda bile mülkiyet ile ilgili hukuki gelişimlerin olduğu görülmektedir (Küçükbaşakçı, 2010, s. 14). Pierre

- 1 Bu çalışma, şahsıma ait olan “AİHM ve AYM Kararları Çerçevesinde Vergileme İlkeleri ve Mülkiyet Hakkı” adlı tezden faydalanılarak hazırlanmıştır.
- 2 Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi Maliye Bölümü Adana, Türkiye. E-mail: ebirsenoğlu@cu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8987-7700

mülkiyeti, malikin kendince imzasını taşıyan bir mal üzerinde kendine mal ettiği beklenmedik bir kazanç hakkı olarak tanımlar (Pierre , 1998, s. 200). Mülkiyet ilkel toplumlardan günümüze insanların sınıflara bölünmesinin ve sınıf çatışmaları yaşanmasının temel sebebidir. İnsanlar hayat devam ettiği sürece ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmetleri üretmek, tüketmek ve faydalanmak gibi gereksinimlerle sosyal bir kavram olan toplumu oluşturmuştur. Toplum içerisinde hakların ayrıcalıklı hale gelmesi mülkiyet hakkı ile ortaya çıkmıştır (Lucke, 2001, s. 148-157).

Mülkiyet konusunun tarihsel gelişimine bakıldığında, ilkel toplumlarda mülk anlayışı kolektiftir. Kişinin toplumdan ayrı bir varlığı yoktur. Taşınabilir ya da taşınmaz mülk olarak kabul edilen avcılık malzemeleri, toprak, sandal gibi kolektif ürünler toplumun kullanımına aittir. Yalnızca bireyin kendi ürettiği malların kişiye özel olduğu ve onun mülkü olduğu kabul edilmiştir.

İlkel toplumlardan sonra Antik Yunan'da mülkiyet kavramı incelendiğinde, kolektif mülkiyetten ziyade aile mülkiyeti vardır. Daha sonra ekonominin gelişimi ve ticaretin artmasıyla beraber mülkiyet kavramı ferdi mülkiyete dönüşmeye başlamıştır. Demokrasinin bozulması ve tiranlıkların varoluşu bu dönüşüm sürecine rastlamıştır. Zengin-fakir sınıf ayrışması oluşması sınıf çatışmalarının artarak hızlanmaya başladığı bu gerileme döneminde, devlet mülkiyete sert yükümlülükler getirmiş ve mülkiyete el koymalar başlamıştır. Roma'da mülkiyet anlayışında Antik Yunan'da olduğu gibi önceleri aile mülkiyeti benimsenirken giderek ferdi mülkiyet anlayışına geçilmiştir (Bulut, 2006, s. 16) .

Roma hukukunda mülkiyet hakkı içinde üç hakkı barındırmaktadır. Bu üç hak; kullanma hakkı (usus), yararlanma hakkı(fructus), tasarruf ve tahrip edebilme (abusus) hakkından oluşur (Etgü, 2009, s. 52). Bu hakların özelliklerini kısaca sıralayacak olursak mutlak bir hak olduğunu, inhisari yani tekil bir hak olduğunu, aynı ve mülk sahibini istediği şekilde tasarruf etme hakkına haiz olduğunu, malik olan kişinin hayatı süresince herkese karşı ileri sürülebileceği bir hak olduğunu belirtilmemiz gerekir. Mülkiyet hakkının sınırsız bir hak olmadığını On İki Levha Kanunlarında görmekteyiz. Malikin mülkiyet hakkını diğer kişilerin haklarına karşı kullanmasına izin vermemiştir (Etgü, 2009, s. 44-46).

Orta çağ temeli Roma geleneklerindeki feodal düzenin yaygın olduğu bir çağdır. Feodal düzende sosyal yapıyı toprak sahipliği belirler. Toprağı olan(senyör) çalışanlarının(serflerin) sosyal, siyasi, hukuki, ekonomik haklarını elinde tutmaktadır. Serfler merkezi otoriteye değil senyöre bağlıdır. Topraktan elde edilen getiriden tüketim haricinde kalan tüm gelir senyöre aittir. Senyör mülkiyetin sahibi olarak topraktan sağlanan geliri istediği

şekilde tasarruf edebilir ve dilerse sömürüyü de arttırmaya yetkilidir (Öksüz, 1980, s. 83).

Yeniçağ liberal mülkiyet anlayışını incelediğimizde orta çağdan gelen feodal mülkiyet zihniyeti yerini kapitalist mülkiyet anlayışına bırakmıştır. Kapitalizm kar elde etmek için kullanılan sermayenin, mal alım-satımıyla veya hizmet odaklı işgücü arzıyla katlanmasını amaçlayan toplumların yaşayış tarzıdır (Georg, 2018). Kapitalizmin gelişimiyle birlikte toprak önemini yitirirken menkul mülkiyet değer kazanmıştır. Ekonominin de ilerlemesi sermayenin sanayi yatırımlarına aktarılışını hızlandırmıştır. Artan sermaye ile bankacılık da gelişme göstermiştir (Bulut, 2006, s. 21).

Liberal mülkiyet anlayışının öncülerden John Locke, devlet varlığının yalnızca mülkiyeti ve kişi özgürlüklerini koruması için var olması gerektiğini savunur. Mülkiyet hakkını geniş olarak yorumlayarak, servet haricinde hayat ve özgürlüğü de mülkiyet hakkı kapsamına dâhil etmiştir. Locke'nin görüşleri Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ikinci ve on yedinci maddesinde mülkiyetin dokunulamaz ve korunması gereken bir hak olduğu vurgusuyla kendini göstermiştir (Etgü, 2009, s. 68).

Sanayi devrimiyle beraber yeni bir sınıf olan işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Liberal mülkiyet anlayışı sanayi devrimi sonrasında işçi sınıfı tarafından büyük ölçüde kabul görmemiştir. Çünkü sanayileşmenin getirdiği endüstrileşme işçi sınıfının ezildiği eşitliğin giderek bozulduğu bir hal almıştır. Tekelci mülkiyet anlayışı sonrasında iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Mülkiyetin sahibinin değiştirilmesi mi yoksa mülkiyet kavramının mahiyetinin belirlenmesi mi gerektiği üzerinde yaklaşımlar doğmuştur.

Mülkiyet sahibinin değişmesini, ütopyacı düşünürlerden Campanella, Güneşli Ülke adlı çalışmasında her şeyin ortak olduğunu kolektif mülkiyet anlayışıyla savunmuştur. Lakin ferdi mülkiyetin kalkmasını sistematik şekilde temellendirerek anlatan Marksist kuramda mülkiyet anlayışı olmuştur. Marksizm'de mülkiyet iki çeşittir. İlki üretim için gerekli olan araçların belirli bir topluluğa ait olmasıyla toplum sınıflara bölünerek ferdi mülkiyet ortaya çıkacaktır. Bir diğeri ise araçlar üzerinde kolektif mülkiyet varsa bireyler arasında dayanışma gelişecek ve dayanışma sağlanmış bir toplum inşa edilecektir (Tatar, 2013, s. 35-60). Marx, kolektif hürriyetin sonucunun kolektif mülkiyet olduğunu, kolektif mülkiyetle insani sömürünün son bulacağını savunmaktadır. Proletarya diktatörlüğünün kurulmasıyla ferdi mülkiyeti, sınıfsal ayrımı ortadan kaldıracak ve son aşamada devleti ortadan kaldırarak herkes ihtiyacına göre kolektif mülkiyette tasarruf edecektir görüşünü savunur (Çağıl, 2011, s. 196).

Mülkiyet anlayışında değişme, liberal mülkiyetin zaman ilerledikçe özgürlüklerin kullanımının başkalarının özgürlüklerini kısıtlamasa bile toplumdaki bireylere olumsuz etkileri olacağı görüşleriyle başlamıştır. Yani liberal mülkiyet anlayışı süre gelen zaman içinde kapitalist düzene dönüşerek, insanı insana araç edinen bir sistem haline gelmişti. Bu baskıyı ortadan kaldırmak için ikinci yaklaşımımız mülkiyetin mahiyetinin sosyal bir fonksiyon olarak değerlendirilmesidir. Mülkiyetin sosyal fonksiyon olarak belirlenmesi, mülkiyete haiz olan kişiye toplumun ekonomik sosyal sorunları için fedakârlıklara katlanma yükümlülüğü getirmektedir. Mülkiyet artık mutlak bir hak olmak yerine, sınırlandırılmış nispi bir hak olarak tanımlanmaktadır. Malik mülkiyetini kendi yararına istediği gibi kullanma hakkına sahiptir, ancak toplum yararını da gözetmesi gerekmektedir. Ayrıca kamu yararına aykırı olmadığı sürece mülkiyet hakkı korunması zorunludur (Göze, 1976, s. 150-152)

2. Mülkiyet Hakkının 1876 Anayasasındaki (Kanun-ı Esasi) Yeri

Kanun-ı Esasi'de mülkiyet kavramı ilk kez net olarak tanımlanarak ortaya konmuştur (Doğan, 1989, s. 28). Kanun-ı Esasi'nin 21. Maddesinde "Herkes usulen mutasarrıf olduğu mal ve mülkten emindir. Menafii umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucibince değer bahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınamaz." hükmü yer almaktadır. Maddenin ilk cümlesinde herkes kavramı ile ayırım yapmaksızın umumun mallarında yaptıkları tasarrufa müdahale edilmeyeceği, mülkiyetin korunacağı anlaşılmaktadır. Maddenin devamındaki cümlede menfaati umumiye kavramı kamu yararını ifade etmektedir. Kamu yararına kamulaştırmanın yalnızca bedeli peşin olarak verildiği durumda yapılabileceği ifade edilmektedir.

20. Maddesinde "... herkesin kudreti nispetince tarh ve tevzi olunur." hükmünde kudreti nispetince söylemi ödeme gücüne göre vergilendirmenin yapılacağını belirterek ölçülülük ilkesine çağrışım yapmaktadır. 25. Maddesinde "bir kanuna müstenit olmadıkça vergi ve rüsumat namı ile ve namı aherle hiç kimseden bir akçe alınmaz." hükmünde ise kanuna müstenit olmadıkça söylemi verginin yasallık ilkesini vurgulamaktadır (Budak, 2006, s. 45). 24. Maddesinde ise "Müsadere ve angarya ve cerime memnudur. Fakat muharebe esnasında usulen tâyin olunacak tekalif ve ahval bundan müstesnadır." hükmüne yer verilmiştir. Mülkiyet hakkına müdahale etmeye olanak tanıyan müsadere, savaş hali dışında yasaklandığı ve mülkiyete angarya cerime getirilemeyeceği vurgulanmıştır (Akçay, 2014, s. 30)

3. Mülkiyet Hakkının 1921 Anayasasındaki (Teşkilatı Esasiye) Yeri

Teşkilatı Esasiye kanunu kurtuluş savaşı döneminde 20.01.1921'de çıkartılmış ihtiyaçları karşılamak için elzem ve sınırlı kararlar içermektedir. 1921 Anayasası 23 maddeden oluşan kısa bir anayasadır ve mülkiyet hakkı gibi temel hak ve özgürlükler dair hükümler içermemektedir. Ancak mülkiyet hakkıyla ilgili Tekalif-i Milliye Emirlerine değinilmelidir. 5 Ağustos 1921'de Meclis'te oy birliği ile "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu kanunu verdiği yetkiye dayanarak Tekalif-i Milliye Emirlerini yayınladı. Türk ulusu yayınlanan emirle beraber maddi ve manevi bütün varlığı ile ordusunun yanında yer aldı. 3 No'lu, 4 No'lu, 8 No'lu, 9 No'lu ve 10 No'lu Tekâlif-i Milliye Emirlerinde orduya verilen taşınır mülkün veya tamir ve üretim hizmetleri bedellerinin, sonradan devlet tarafından ödeneceği hükmüne yer verilmiştir. Nitekim sonra ödenecek olan tutarın %72,3'ü 1923'te, kalan 1.663.155 TL 1929 yılının sonunda ödenmiştir (Kayıran, 1989, s. 649-657). Devletin savaş şartlarında olağanüstü bir dönemde olunmasına rağmen, kişilerin mülkiyet hakkını koruduğu görülmektedir.

4. Mülkiyet Hakkının 1924 Anayasasındaki Yeri

Mülkiyet hakkı 1924 Anayasası'nın beşinci bölümünde, Türklerin kamu hakları başlığı altında 70. Maddede yer almaktadır. İlgili maddede "... mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındanndır." hükmü yer almaktadır. Mülkiyet hakkının tabii bir hak oluşu Fransız devriminden süre gelen bir anlayıştır. Maddede yer alan Türklerin vurgusu, madde 88'de ırk ve din ayrımı yapmadan vatandaş olan herkesin Türk olarak kabul edildiği ifade edilmiştir. Madde 68 hürriyet kavramını başkasına zarar oluşturmadan yapılabilecek her şey olarak tanımlarken, maddenin devamında tabii haklardaki hürriyetin sınırlarını başkasının hürriyeti oluşturacağı ve bu sınırın kanunla çizilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kanuni Esasi'de düzenlendiği gibi 1924 Anayasasının 73. Maddesinde de müsadere yasaklanmıştır. Madde 74'e bakıldığında ise kamulaştırmanın ancak kamu yararının olması ve mülkün değer pahasının peşin olarak ödendiği durumda yapılabileceği, bu öncüllerin bulunmadığı durumda kamulaştırmanın mümkün olmadığı belirtilmiştir.

Vergi tanımlamasına bakıldığında madde 84'te "Devletin umumi masarifine halkın iştiraki" olarak yapılmış ve madde 85'te vergilerin yalnızca kanunla tarh edilip alınacağı belirtilmiştir. Kanun-u Esasi madde 20 göz önüne alındığında "herkesin kudreti nispetince" vergilendirilmesi, yani

mali güce göre vergilendirme 1924 Anayasasında yer almamaktadır. 1924 Anayasası vergi yükümlülüğüyle ilgili düzenlemelerde Kanun-u Esasinin gerisindedir. Kanun-u Esasinin vergilendirme ilkeleriyle ilgili maddeleri mülkiyet hakkını korur niteliktedir (Etgü, 2009, s. 126).

1924 Anayasası sonrası vergi sisteminde açıkça mülkiyet hakkının ihlal edildiği vergi düzenlemeleri görülmüştür. Örnek olarak 12.11.1942 tarihinde 4305 sayılı kanunla çıkarılan varlık vergisi gösterilebilir. Dönemin Maliye Bakanı Fuat Ağralı verginin çıkartılmasındaki amacı, yaşanan savaşlar sonrası çok para kazananların vergilendirilmesi, enflasyonla mücadele etmek için dolaşımdaki paranın geri çekilmesi, devlet gelirinin artırılması gibi nedenlerle açıklamıştır (Yedek & Atnur, 2017, s. 247). Yerel takdir komisyonlarına geniş yetkiler vererek verginin matrah ve oranı yasa da tam olarak belirtilmemiştir. Keyfi uygulamalarla yüksek vergi oranlarının belirlenmesi haricinde mükelleflere itiraz ve dava açma hakkı da verilmemiştir. Ayrıca yasa 1942 yılında çıkarılmasına rağmen mükellef 1939 yılı itibariyle vergilendirmeye tabi tutulmuştur. Kanunun ne kadar gerekçeleri yerindeyse de Anayasaya aykırı ve demokratik olmayan hükümle halkın tepkisini çekmiş ve yasa on altı ay uygulanmasının ardından yürürlükten kaldırılmıştır (Çağan, 1982, s. 52-53).

1924 Anayasası'nda mülkiyet hakkı bağlamında eksikliğin en temel sebebi yasama organının ortaya koyduğu kanunların Anayasaya uygunluk denetiminin yapılmıyor olmasıdır. Çoğulcu demokrasi anlayışıyla değil çoğunlukçu demokrasi anlayışıyla mutlak üstün meclis iradesi kabul edilmiştir. Yasama organı uygun bulduğu takdirde ölçüsüzce mülkiyet hakkını ihlal edecektir ve bu ihlal hiçbir denetime tabi tutulamayacaktır (Hakyemez, 1999, s. 116-117).

5. Mülkiyet Hakkının 1961 Anayasasındaki Yeri

1961 Anayasasında kişi hak ve ödevleri ikinci bölümde yer alırken, mülkiyet hakkı bölümde yer alan kişi hak ve ödevlerinin içinde yer almamaktadır. Mülkiyet hakkı üçüncü bölümde, Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler başlığı içerisinde 36. Maddede belirtilmiştir. 36. maddede “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlandırılabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması yararına aykırı olamaz.” hükmü yer almaktadır. 1924 Anayasasında gördüğümüz mülkiyet tabii bir haktır anlayışının ortadan kalktığını görüyoruz. Ayrıca 37. Maddede toprak mülkiyetine değinilmiştir.

1961 Anayasasında, 1924 Anayasasında yer alan hukuk devleti ilkesine yer verilirken farklı olarak ilk kez sosyal devlet ilkesine yer verilmiştir. Sosyal

nitelik kazanan mülkiyet hakkı, klasik liberal anlayıştan ayrışarak mülk sahibinin çıkarıyla toplum çıkarının çatıştığı noktada toplumun çıkarının üstün tutulması gerekmektedir (Armağan, 1980, s. 59-60). Ayrıca 1924 Anayasasında devlet pasif görevdeyken, 1961 Anayasasında temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunacak kısıtlamaların kaldırılma görevini yükleyerek aktif devlet anlayışı benimsenmişti (İnce, 2022, s. 104). Yani kamu yararı olsa bile mülkiyet hakkının özüne dokunulmayacaktır. Vergi tanımlamasına bakıldığında 1924 Anayasasından farklı olarak madde 61’de mali güce dayalı kamu giderlerinin karşılanması için herkesin vergi ödemekle mükellef olduğu belirtilmiştir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere 1924 anayasasında uygunluk denetimine yer verilmemesine bağlı olarak mülkiyet hakkı ihlallerinin meydana geldiği çıkarımı, yapılan karar incelemelerinde gözlemlenmiştir. 1961 Anayasasının 145. Maddesi AYM’nin kuruluşuna yer vermiş ve 149. Maddesinde uygunluk denetiminin gereği olarak anayasaya aykırılık iddiasıyla AYM’nde dava hakkı tanımlanmıştır. O dönemin AYM kararlarına bakıldığında mülkiyet hakkının geçmişten gelen kutsal, tabi bir hak olma görüşünün değiştii ve yerine malik sıfatına sahip kişiye toplum yararına ödevler yükleyen sosyal bir hak olduğu bakışının yerleştiği vurgulanmaktadır (AYM Kararı- GK, E. 1964/13 K. 1964/43, T. 02.06.1964). Başka bir kararında mülkiyet ve miras hakkının yalnızca kamu yararı amacıyla kanunla sınırlandırılabilceği belirtilmiş ve kararın devamında kamu yararına sınırlandırma yapılırken Anayasanın 11. Maddesinin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir (AYM Kararı- GK, E. 1963/3 K. 1963/67, T. 26.03.1963). Anayasa madde 11’e bakıldığında temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında Anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı, hakkın özünü ihlal edecek sınırlandırmaların yapılamayacağı belirtilmiştir.

6. Mülkiyet Hakkının 1982 Anayasasındaki Yeri

1982 Anayasası Milli Güvenlik Konseyinin seçtiği Danışma Meclisi üyeleri tarafından hazırlanıp, MGK tarafından onaylanmıştır. Onaylanan son haliyle Referanduma sunulan anayasa geçerli oyların %91,37’sinin evet oyunu alarak kabul edilmiştir. 09.11.1982 tarihinde 17863 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

1982 Anayasasında mülkiyet hakkı, ikinci bölümde yer alan Kişi Hakları ve Ödevleri başliğı altında 35. Maddede düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının 36. Maddesinde yer alan “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlandırılabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması yararına aykırı olmaz.” hükmü aynı şekilde 1982

Anayasasının 35.maddesinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası Madde 13'e bakıldığında ise temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılmasında hakkın özüne dokunulmaması gerektiği ve ilgili maddelerdeki sebeplere bağlı kalınarak (mülkiyet hakkının ile ilgili maddede kamu yararı sebebiyle) yalnızca kanunla sınırlandırılabilir olduğu vurgulanmıştır. Ve ayrıca yapılan kısıtlamanın ölçülülük ilkesini ihlal etmemesi gerektiği, Anayasanın ruhuna ve demokratik toplum düzenine uygun olması gerektiği vurgulanmıştır.

Hakkın özünün ne olduğu, nasıl yorumlanması gerektiği yüksek mahkeme kararlarında anlaşılmaktadır. 1961 Anayasası dönemi AYM kararlarına bakıldığında hakkın ve hürriyetin kullanımını güçleştiren veya ortadan kaldıran, açık veya örtülü olarak düzenlenen yasalarla hakkın özü ihlal edilmiş olur. Hakkın kullanım amacına ulaşmasını engelleyerek zorlaştıran, kullanılamaz hale getiren yasalarda hakkın özünü ihlal eder (AYM Kararı-GK, E. 1963/25 K. 1963/87, T. 08.04.1963).

1982 Anayasası dönemindeki AYM kararlarına bakıldığında ise 1961 Anayasasına göre hakkın özü kavramı daha dar ele alınsa da 2001 Anayasa değişikliğiyle daha kapsamlı hale gelmiştir. Önceki kararlar incelendiğinde demokratik toplum düzeyi kriteri dikkate alınarak hakkı ve hürriyeti tamamen kullanılmaz hale getiren veya ortadan kaldıran durumda, özün ihlali vardır kararı verilse de anayasa değişikliğiyle beraber hakkın ve hürriyetin büyük ölçüde sınırlandırılmasında özün ihlali olarak değerlendirilmiştir (Etgü, 2009, s. 148) (AYM Kararı- GK, E. 1985/8 K. 1986/27 T. 26.11.1986).

35. maddenin lafzına bakıldığında 1961 Anayasasındaki aynı hükümler yer almış olmasına rağmen mülkiyete bakış açısı iki anayasada tümüyle farklıdır. 1961 Anayasasında 2. kuşaklarda yer alan mülkiyet hakkı yeni anayasayla beraber 1. kuşak haklar seviyesine getirilmiştir (Kabaoğlu, s. 246). Yani sosyal ve iktisadi haklar bölümünden çıkarılıp kişi hak ve ödevleri içerisinde yerleştirilmiştir. 1961 Anayasasında sosyal bir niteliğe sahip olan mülkiyet hakkı, 1982 Anayasasıyla beraber kişiyi devlet müdahalesinden koruyan, devlet müdahalesini sınırlandıran, yaşama hakkıyla bağdaştırılan bir hak konumuna getirilmiştir (Akçay, 2014, s. 54).

Ayrıca 1961 Anayasasından farklı olarak mülkiyet hakkının kişi hak ve ödevleri içerisine dâhil edilmesi sosyal devlet ilkesinin 1961 anayasasına nazaran 1982 Anayasasında zayıfladığını göstermez. Yalnızca, olağan dönemde düzenlenen Cumhurbaşkanlığı KHK'lerine karşı mülkiyet hakkının korunması amaçlanmaktadır (Şimşek, 2010, s. 186).

Anayasa 35. Maddede miras hakkı mülkiyet hakkıyla birlikte düzenlenmiştir. Miras hakkı mülkiyet hakkının tamamlayıcı özel bir türü

olarak değerlendirildiğinden, birlikte aynı maddede dñzenlenerek anayasal koruma altına alınmıştır. Mñlkiyet hakkında olduğu gibi, miras hakkının da korunmasıyla hñrriyet garanti altına alınır (Kaneti, 1994, s. 237). Mñlkiyet hakkının ve miras hakkının kısıtlanmasıyla ilgili kural 35. Maddenin ikinci cñmlesinde belirtilmiştir. Mñlkiyet hakkı ancak yasayla sınırlandırılabilir ve yasanın amacı da kamu yararı olduğu sñrece yapılan kısıtlama anayasaya aykırı olmayacaktır. AYM kararında mñlkiyet hakkının, toplum yararına aykırı olmadığı sñrece temel bir hak olduğunu belirtmiştir (AYM Kararı-GK, E. 1984/15 K. 1985/5 T. 19.02.1985). Kamu yararı kanunda tanımlanmamıştır. Mñcerret bir kavram olmamakla beraber, net bir ölçüsü yoktur. Kamu yararını kanun rehberliğinde tasvir etmek, hadiseye uygun şekilde uygulamak yargıçların görevidir (AYM Kararı - GK, E. 1965/26 K. 1965/49, T. 28.09.1965).

Mñlkiyet hakkı sadece madde 35'te dñzenlenmemiřtir. Ayrıca madde 44'te toprak mñlkiyeti ile ilgili topraksız olan veya yeterli toprağı olmaya çiftçiye toprak sağlanması amacıyla büyük toprak mñlkiyetine getirilen tedbirler, madde 46'da kamulaştırma, madde 47'de devletleştirme, madde 63'te tarih, kñltür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını amacıyla ferdi mñlkiyeti sınırlamalar, madde 169'da devlet ormanlarının devrolunamaz ve zamanlaşımıyla mñlk edinilemez olduğu dñzenlenmiřtir.

Sonuç

Mñlkiyet kavramı, tarih boyunca toplumsal, hukuki ve ekonomik etkilerle farklı merhalelerden geçmiş olsa da her zaman varlığını sñrdüren bir olgudur. İlkel toplumlarda kolektif mñlkiyet anlayışı hâkimken, Antik Yunan döneminde aile mñlkiyeti anlayışının egemen olduğu görñlmektedir. Ekonominin gelişimi ve ticaretin artmasıyla birlikte, aile mñlkiyeti anlayışının ferdi mñlkiyet anlayışına evrildiği gözlemlenmiştir. Roma hukukunda mñlkiyet hakkının; kullanma, yararlanma ve tasarruf etme haklarından olduğu belirtilmiştir. Türk anayasa tarihi sñrecinin başlangıcı olarak kabul edilen 1876 Kanun-ı Esasi'de, mñlkiyet hakkına mñdahale etmenin ve mñsaderenin, savaş hali dışında yasaklandığı vurgulanmıştır. 1921 Anayasası Teşkilatı Esasiye olaęanıřtñ şartlarda hazırlanıp yñrñrlñęe girmesi sebebiyle mñlkiyet hakkıyla ilgili dñzenlemede bulunmamıştır. Ancak o yılların Tñrkiye pratiğine bakıldığında, devletin bireylerin mñlkiyet hakkına saygı gösterdiği ve bunu koruduğu görñlmektedir. 1924 Anayasası'nda, mñlkiyet hakkının tabii bir hak olduğu ifade edilmiş olmasına rağmen, pratikte açıkça mñlkiyet hakkını ihlal eden dñzenlemelerin bulunduğu görñlmektedir. O dönemde yaşanan ihlallerin en önemli nedeni, yasaların uygunluk denetimine tabi tutulmasını sağlayacak bir denetim mekanizmasının bulunmamasıydı. 1961

Anayasası'nda mülkiyet, 'tabii hak' niteliğinden çıkarılarak 'sosyal hak' niteliği kazandırılmıştır. Kamu yararı söz konusu olsa dahi, hakkın özünün korunması gerektiği belirtilmiş ve uygunluk denetimini sağlayacak bir mekanizma olan AYM kurulmuştur. 1982 Anayasası'nın 35. maddesi, lafzı itibarıyla 1961 Anayasası'nın 36. maddesiyle benzerlik göstermesine karşın, mülkiyet hakkı, sosyal ve iktisadi haklar bölümünden çıkarılarak kişi hak ve ödevleri arasında yer almıştır. 1982 Anayasası sonrası yargı kararlarına bakıldığında, mülkiyet hakkının özünün daha kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği görülmektedir.

Kaynakça

- Akçay, K. (2014). Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mülkiyet Hakkı (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, No.367793).
- Akkaya, M. (2021). Vergi Hukukunda Ekonomik Yaklaşım. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Armağan, S. (1980). 1961 Anayasasına Göre Temel Hak ve Ödevler. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- AYM Kararı- GK, E. 1964/13 K. 1964/43, T. 02.06.1964
- AYM Kararı- GK, E. 1963/3 K. 1963/67, T. 26.03.1963
- AYM Kararı - GK, E. 1963/25 K. 1963/87, T. 08.04.1963
- AYM Kararı- GK, E. 1985/8 K. 1986/27 T. 26.11.1986
- AYM Kararı- GK, E. 1984/15 K. 1985/5 T. 19.02.1985
- AYM Kararı - GK, E. 1965/26 K. 1965/49, T. 28.09.1965
- Budak, T. (2006). Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Bulut, N. (2006). Mülkiyet Konusundaki Temel Yaklaşımlar ve Türk Anayasasında Mülkiyet Hakkı. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15-26.
- Çağan, N. (1982). Vergileme Yetkisi. İstanbul: Kazanç Hukuk Yayınları.
- Çağıl, O. (2011). Marksizm ve Hürriyet (Kollektif Topluluk, Kollektif hürriyet ve Kollektif Mülkiyet) (İzah ve tenkit). Journal of Istanbul University Law Faculty, 195-222.
- Doğan, N. (1989). İnsan Hak ve Hürriyetleri Açısından Avrupa Konseyi (Yüksek Lisans Tezi, No.6619).
- Etgü, M. A. (2009). Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mülkiyet Hakkına Bakışı (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi 235798).
- Georg, F. (2018). Kapitalizmin Kısa Tarihi. Yordam Kitap.
- Göze, A. (1976). Sosyal Devlet Sistemi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Hakyemez, Y. Ş. (1999). Milatan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, No. 86092).
- İnce, A. K. (2022). Çoğulcu ve Vesayetçi Unsurlar Açısından 1961 Anayasası. Ankara: Adalet Yayınevi.

- Kabaoğlu, İ. Ö. Hak ve Özgürlükler Anlayışındaki Gelişmelerin Anayasa'ya Yansıtılması Sorunu. <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6449/ibrahimkaboglu.pdf> Erişim Tarihi: 18.03.2024 adresinden alındı
- Kaneti, S. (1994). Türk Miras Hukukunun Anayasal Temelleri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 237-244.
- Kayıran, M. (1989). Tekalif-I Milliye Emirleri Ve Uygulanışı. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 639-664.
- Küçükbüçakçı, E. (2010). Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları (Yayınlanmış Tez 288379).
- Lucke, D. M. (2001). Eigentum/Eigentumsordnung. B. Schäfers, & W. Zapf içinde, Handwörterbuch zur Gesellschaft Deutschlands (s. 800).
- Öksüz, E. (1980). Feodal düzen ve sosyal değişimler. Istanbul Journal of Sociological Studies 18, 81-92.
- Pierre, J. P. (1998). Mülk Nedir? Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Şimşek, S. (2010). "Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Karşılaştırmalı Bir Analiz : Karşılaştırmalı Analiz -I. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 181-228.
- Tatar, D. B. (2013). Mülkiyet ve Fikri Mülkiyetin Felsefi Temelleri (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, No. 348187). Ankara.
- Yedek, Ş., & Atnur, İ. E. (2017). Varlık Vergisi ve Elazığ İli Uygulamaları. Sosyal Bilimler Dergisi, 245-261. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/varlik-vergisi/?pdf=5215> Erişim Tarihi: 16.03.2024 adresinden alındı